

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Gołba Kazimierz Marian

Author: Krystyna Heska-Kwaśniewicz

Citation style: Heska-Kwaśniewicz Krystyna. (2010). Gołba Kazimierz Marian. W: J. Lyszczyńska, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 3" (S. 36-41). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

GOŁBA KAZIMIERZ MARIAN, pseudonim: Hum-bug, Jerzy Róg (1904—1952), publicysta, poeta, prozaik, dramaturg, nauczyciel.

Urodził się 28 stycznia w Rzeszowie jako syn prawnika Józefa oraz Jadwigi z Zaborowskich. Kształcił się w gimnazjum św. Jacka w Krakowie i tam w 1922 r. zdał maturę. W latach 1922—1927 studiował historię na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem Wacława Sobieskiego. Studia zakończył egzaminem nauczycielskim i doktoratem na podstawie rozprawy *Aleksander I wobec sprawy polskiej na Kongresie Wiedeńskim 1914—1915*. Jako student brał udział w życiu intelektualnym i literackim; a od 1922 r. współpracował z „Głosem Narodu”. W 1924 r. w „Gońcu Akademickim” opublikował pierwszy utwór poetycki. W rok później w „Gońcu Krakowskim” ogłaszał w odcinkach powieść historyczną *Szlakiem honoru*.

W 1923 r. pojął decyzję o osiedleniu się na Śląsku, w Katowicach — była to decyzja o charakterze ideowym, gdyż pisarza fascynowała przeszłość Śląska i jego dążenie do Polski. Wyznał wprost: „Pociągała mnie wtedy praca nauczycielska na terenie tak świeżo i tak krwawo przyłączonym do Polski [...]. Nie sposób ująć w kilku słowach, jak odbywał się długi proces wrastania mojego nie tylko w teren, lecz i w duszę Śląska. Studia historyczne przywiodły mnie do odkrycia, że całe dzieje tej dzielnicy były tragicznym dążeniem ku Polsce, wbrew Polsce” (K. Gołba: *Pisarze polscy na Ziemiach Odzyskanych*. „Odra” 1946, nr 32). W przyszłości dzieje Śląska staną się tematyką większości jego utworów, zarówno prozatorskich, jak i dramatycznych.

Od 9 października 1923 do 31 października 1934 r. nauczał w Komunalnym Gimnazjum Koedukacyjnym w Roździeniu-Szopienicach (dziś dzielnica Katowic), 27 października 1934 został przeniesiony do Publicznej Szkoły Powszechnej nr 15 w Katowicach. Sporą popularność zdobył dzięki prelekcjom poprzedzającym tzw. przedstawienia szkolne w Teatrze Polskim w Katowicach. W tych latach odbywał też liczne podróże zagraniczne w celach turystycznych i naukowych: do Francji (Paryż), Austrii (Wiedeń), Włoch (Wenecja, Florencja). W latach 1931—1938 kilkakrotnie odwiedził Czechosłowację.

Po przyjeździe na Śląsk Gołba związał się bliżej z partią Chrześcijańskiej Demokracji oraz Wojciechem Korfantym, natomiast był zdecydowanym przeciwnikiem sanacji i wojewody Michała Grażyńskiego. Znajomość z Korfantym z czasem przekształciła się w przyjaźń, co stało się źródłem jego późniejszych

konfliktów z władzami szkolnymi. Wierny tej przyjaźni był także w okresie uwieżnienia Korfanteo oraz jego przymusowej emigracji do Pragi, dokąd pisarz jeździł, wspomagając również Korfanteo finansowo. Był zresztą zwolennikiem współpracy polsko-czeskiej — w niewydanej nigdy powieści *Z dwóch stron barykady* przestrzegał przed konsekwencjami współudziału Polski w rozbiórce Czechosłowacji.

Oprócz pracy w szkole rozwijał także na Śląsku działalność polityczno-społeczną i kulturalno-oświatową. Ścisłe złączył się ze Związkiem Obrony Kresów Zachodnich, Związkiem Powstańców Śląskich, Polskim Związkiem Zachodnim, Związkiem Kolejarzy. Z tą działalnością wiązała się też jego publicystyka, która często miała charakter interwencyjny. Z dużym ryzykiem graniczyły jego wyjazdy do Bytomia i na Opolszczyznę, gdzie wielokrotnie wygłaszał odczyty.

Rozpoczętą w czasie studiów pracę literacką Kazimierz Gołba kontynuował w czasie pobytu na Śląsku. Ogłosił tom wierszy *Salwa nad brukiem* (1930), poprzedzony przedmową K.H. Rostrowskiego, oraz powieść historyczną *W cieniu wielkiej legendy* (1932). Powieść tę, osnutą na tle dziejów syna Napoleona — Napoleona II, księcia Reichstadtu, porównywano z powieściami W. Przyborowskiego. Aktywnie zaangażował się w kształtowanie środowiska literackiego na Śląsku, w 1929 r. należał do Koła Literatów na Śląsku, a później do Związku Artystyczno-Literackiego; 3 października 1932 r. został przyjęty do Związku Zawodowego Literatów Polskich.

Od 1934 r. datuje się w jego pisarstwie zwrot do tematyki współczesnej. Najpierw powstał „raport historyczny w 5 obrazach z epilogiem”, zatytułowany *My, pierwsza kadrowa*, poświęcony wymarszowi w 1914 r. pierwszej formacji Legionów Polskich z krakowskich Oleandrów. Następne jego utwory wiązały się już z tematyką śląską, wątki początkowo czerpał głównie ze środowiska szkolnego. Opracowywał je zarówno w twórczości powieściowej, jak i dramatycznej. Pewnym powodzeniem cieszył się wystawiony w 1935 r. w Teatrze Polskim w Katowicach (i powtórzony w teatrze Comedia w Warszawie) satyryczny reportaż sceniczny *Rekruci*, będący atakiem na ówczesny system szkolny oraz sytuację w śląskiej szkole. Postaci nauczycieli i rodziców przedstawił autor jako psychopatów. W wyniku interwencji władz szkolnych wprawdzie reportaż po trzech przedstawieniach zdjęto ze sceny, ale *Rekrutom* przysporzyło to rozgłosu. W Warszawie sztukę tę wystawiono ponad 30 razy.

W dniu 16 grudnia 1933 r. wicewojewoda T. Saloni przeniósł Gołbę „w stan spoczynku” z powodu trwałej niezdolności do pracy. Pisarz chorował na postępujące zeszytywnienie kręgosłupa. W 1938 r. wydał powieść *Młodzieżowcy*, w której wykorzystał własne doświadczenia z pracy w szkole, tworząc jej groteskowy, karykaturalny, skandalizujący obraz, podobnie jak we wcześniejszych *Rekrutach*. Ponieważ klucz, jaki w niej zastosował, był dla wszystkich czytelny (ktoś o nazwisku Śliwa nazywał się Grusza), utwór wywołał w Katowicach pewne poruszenie, zwłaszcza w kręgach nauczycielskich. W roku następnym, 1939, wydał — napisaną w 1934 r. — powieść *Dusze w maskach*, stanowiącą śląski wariant Nikodema Dyzy i będącą satyrą na śląskie drobno-mieszczanstwo. Jej główny bohater — Robert Szyja, syn rzeźnika, robi karierę w Warszawie, a jego droga zawodowa obfituje w sensacje.

Z końcem lat trzydziestych zwrócił się, głównie w utworach dramatycznych, ponownie ku śląskiej tematyce historycznej; były to *Legenda o św. Jacku*, która nie została nigdy wystawiona w teatrze, oraz pierwszy szkic widowiska pt. *Lompa*, poświęconego w całości Józefowi Lompie i budzeniu się polskości na Śląsku w okresie Wiosny Ludów.

Po śmierci W. Korfantego pożegnał go wierszem *Wodzu...*, opublikowanym w „Polonii” 29 sierpnia 1939 r. Stał się on przyczyną aresztowania pisarza 9 września 1939 r. przez gestapo. W więzieniu na Montelupich w Krakowie w trakcie przesłuchań poddano go okrutnym torturom, które spowodowały kalectwo do końca życia. W ciężkim stanie zwolniony został 14 października 1939 r. i resztę okupacji spędził w Sosnowcu, skąd pochodziła rodzina żony. Zaangażował się w tajne nauczanie oraz pracował nad kolejnymi powieściami, które pozostały w rękopisach. Były to: *Bitwa o pokój* (1939—1945), *Dziennik Julii i Kłótwa ludom* (1943—1944) oraz *W sztabie pana Romana* (1943). Przez całą okupację prowadził szczegółowy dziennik, oparty w dużej mierze na nasłuchach radiowych, który do dziś ma dużą wartość historyczną. W r. 1943 pisarz wraz z żoną Heleną przygarnęli pięcioletniego chłopca — Bolesława Musiałkiewicza, sierotę wojennego.

Po wyzwoleniu w r. 1945 Kazimierz Gołba powrócił do Katowic, zamieszkał przy ul. Szafranka 1 i poświęcił się wyłącznie pracy pisarskiej. Nawiązał bliską współpracę z prasą śląską, publikując wiele utworów literackich i artykułów w „Odrze”, „Ogniwach”, „Dzienniku Zachodnim”, „Niedzieli”, „Tygodniku Katolickim”, a przede wszystkim w „Gościu Niedzielnym”. Współpra-

cował również z teatrami: w latach 1946—1947 był kierownikiem literackim w Teatrze im. Juliusza Słowackiego w Opolu, później w Teatrze Miejskim w Sosnowcu. Powrócił też do dramatopisarstwa związanego z historią Śląska. Z powstałych wówczas utworów, trzy wystawiły teatry śląskie. W 1945 r. *Lompę* zagrano w Teatrze im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach (spektakl powtórzono w Teatrze Powszechnym im. Żołnierza Polskiego w Krakowie w sezonie 1945/1946), tekst wydano drukiem w r. 1947. W 1947 r. *Diabła czy nie diabła* wystawił Teatr Miejski w Sosnowcu, a komedię *Dziki książę* (o Bolesławie Rogatce) — Teatr Polski w Bielsku. Większe zainteresowanie publiczności i uznanie krytyki zdobyło tylko widowisko o Lompie, wyreżyserowane przez K. Adwentowicza, w którym zagrał on główną rolę. Inne utwory: *Nad Odrą wstaje zorza*, widowisko historyczne napisane z okazji 25. rocznicy III powstania śląskiego i odznaczone w 1946 r. I nagrodą w konkursie Instytutu Śląskiego, *Namiestnik króla Olbrachta*, dramat nagrodzony w konkursie Ziemi Nyskiej i drukowany we fragmentach w „Odrze”, „Dzienniku Zachodnim”, oraz dramat pt. *Zdrajca*, podejmujący zagadnienie folkslisty, pozostały w formie rękopisów.

Najwybitniejszym osiągnięciem literackim Kazimierza Gołby jest *Wieża spadochronowa* (1947), opowieść o harcerskiej i powstańczej obronie Katowic we wrześniu 1939 r. Geneza książki wiązała się z sytuacją na Śląsku w latach powojennych, gdy atakowano Ślązaków za kolaborację i entuzjastyczne witanie wojsk niemieckich. Ataki te pisarz odczuwał boleśnie i to wpłynęło na decyzję podjęcia tematu powstańczej i harcerskiej obrony Katowic, tematu rozumianego w kategoriach pisarskiego obowiązku. Opowieść miała być świadectwem prawdy i autor szukał świadków wrześniowych wydarzeń, nazwisk, faktów, szczegółów. Apel do czytelników oraz ankieta, zamieszczone w numerze 41. „Gościa Niedzielnego” z 1946 r., stanowią niezwykle cenny dokument. Ankieta zawierała 10 pytań, w których dostrzec można schemat fabularny przyszłej książki. Apel, który pisarz skierował do czytelników, sygnalizował poważne zamierzenie twórcze. Prośba pisarza przyniosła bogaty odzew czytelniczy. Ankiety zaginęły w tajemniczych okolicznościach. Rodzina pisarza wiąże ten fakt z dziwną rewizją przeprowadzoną przez osobników podających się za pracowników Urzędu Bezpieczeństwa na kilka miesięcy przed śmiercią pisarza. Bogaty materiał zebrany z ankiet, relacji świadków, źródeł polskich i niemieckich stał się podstawą faktograficzną opowieści o Katowicach z września 1939 r. O trwałej

wartości książki świadczą jej kolejne wznowienia w latach 1957—1995.

W latach 1945—1952 napisał Gołba również kilka tekstów publicystycznych, opowiadań i nowel na tematy śląskie, zarówno historyczne, jak i współczesne, które ogłaszał w „Odrze”, „Ogniwach” i „Gościu Niedzielnym”. Po śmierci autora złożyły się one na tom *Obrazki śląskie* (1954). Kazimierz Gołba zmarł w Katowicach 27 kwietnia 1952 r.

Żonaty był od 1928 r. z Heleną ze Stachurskich, miał córkę Marię oraz przybranego syna Bolesława Musiałkiewicza.

Bibliografia

Twórczość K.M. Gołby: *Szlakiem honoru*. [Powieść]. „Goniec Krakowski” 1925, nr 38—78; *Salwa nad brukiem*. [Wiersze]. Przedmowa K.H. Rostkowski. Kraków 1930; *W cieniu wielkiej legendy*. Powieść. Kraków 1932. [Pierwodruk: „Głos Narodu” 1932, nr 132—327]; *My — pierwsza kadrowa*. Reportaż historyczny w 5 obrazach z epilogiem. [Praprem. 18 marca 1935 w Teatrze Polskim w Katowicach]; *Rekruci*. Reportaż sceniczny. [Wyst. pod pseud. Jerzy Róg. Praprem. 26 stycznia 1935 w Teatrze Polskim w Katowicach, prem. nast. w tymże roku w teatrze „Comedia” w Warszawie]; *Młodzieżowcy*. Powieść współczesna. Poznań 1938. [Pierwodruk: „Polonia” 1938, nr 4814—4906]; *Dusze w maskach*. Powieść. Kraków 1939; *Lompa*. Dramat. Katowice 1947. [Praprem. 26 czerwca 1945 w Teatrze im. S. Wyspiańskiego w Katowicach. W sezonie 1945/1946 w Teatrze Powszechnym im. Żołnierza Polskiego w Krakowie]; *Diabeł czy nie diabeł*. Sztuka w 3 aktach. [Praprem. 20 maja 1947 w Teatrze Miejskim w Sosnowcu]; *Wieża spadochronowa*. Harcerze śląscy we wrześniu 1939. Poznań 1947. [Fragment pt. *Ofiara śląskich orłat* w: „Gość Niedzielny” 1946, nr 43]; *Dziłki książę*. Komedia. [Druk. fragm.: „Ogniwa” 1948, nr 40. Praprem. 18 listopada 1947 w Teatrze Polskim w Bielsku]; *Obrazki śląskie*. Opowiadania. Przedmowa T. Kraszewski. Warszawa 1954.

Rękopisy w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach: *Dziennik Joli*. Powieść. [Druk. fragm.: *W podziemiach*. „Dziennik Zachodni” 1945, nr 30, *Przed więzieniem w Mysłowicach*. „Dziennik Zachodni” 1945, nr 48]; *Kłątwa ludom*. [Cz. 2. powieści *Dziennik Joli*. Druk. fragm.: *Na placu Miarki*. „Dziennik Zachodni” 1945, nr 156, *Pierwsza zmowa*. „Dziennik Zachodni” 1945, nr 315, *Bytomiaczy*. „Dziennik Zachodni” 1946, nr 226]; *Legenda o św. Jacku*. Dramat. [Druk. fragm.: *Korona Chrobrego*. „Odra” 1946, nr 28]; *Nad Odrą wstaje zorza*. *Widowisko historyczne*. [Sztuka wyróżniona w 1946 r. pierwszą nagrodą na konkursie Instytutu Śląskiego w Katowicach, zorganizowanym z okazji 25. rocznicy III powstania śląskiego]; *Namiestnik króla Olbrachta*. Dramat. [Druk. fragm.: *Ostatnie chwile księcia Mikołaja*. „Odra” 1948, nr 40, *Nysa mści się*. „Dziennik Zachodni” 1948, dod. „Świat i Życie” nr 23; sztuka nagrodzona na konkursie literackim Ziemi Nyskiej]; *Bitwa o pokój*. Powieść. [Druk. fragm.: *Paryska rezurekcja*. „Dziennik Zachodni” 1948, nr 87]; *W sztabie pana Romana*. Powieść; *Zdrajca*. Sztuka w 3 aktach; *Z dwóch stron barykady*. Powieść.

Archiwum pisarza w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz w posiadaniu rodziny.

T. Kraszewski: *Wstęp*. W: K. Gołba: *Obrazki śląskie*. Warszawa 1954, s. 5—15; A. Targ: *Przedmowa*. W: K. Gołba: *Wieża spadochronowa. Harcerze śląscy we wrześniu 1939*. Katowice 1957, s. 5—14; J. Zaremba: K. Gołba. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 8/2, z. 37. Red. K. Lepszy. Kraków 1959, s. 245—246; S. Wilczek: „Wieża spadochronowa” i jej autor. „Poglądy” 1964, nr 17; K. Heska: O „Lompie” Kazimierza Gołby. W: „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. Prace Historycznoliterackie Katedry Historii Literatury Polskiej”. Z. 3. Katowice 1965, s. 209—220; K.M. Heska: *Jak powstała „Wieża spadochronowa”*. „Zaranie Śląskie” 1967, z. 1, s. 136—152; Z. Hierowski: *Życie literackie na Śląsku w latach 1922—1939*. Katowice 1969, s. 277—278, 326—328 i n.; M. Fazan, W. Nawrocki: *Katowickie środowisko literackie w latach 1945—1967*. Katowice 1969, s. 144—147 [bibliografia podmiotowa i przedmiotowa]; M. Fazan: *Kazimierz Gołba*. W: *Śląski słownik biograficzny*. T. 1. Red. J. Kantyka, W. Zieliński. Katowice 1977, s. 80—83; K. Heska-Kwaśniewicz: *Koniunktura literacka na Śląsku*. W: „Śląskie Miscellanea. Prace Komisji Historycznoliterackiej”. Nr 9: *Literatura — folklor*. Red. J. Malicki, K. Heska-Kwaśniewicz. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk [i in.] 1989; K. Heska-Kwaśniewicz: *Od rękopisu do książki. O „Wieży spadochronowej” Kazimierza Gołby*. W: *Książka na Śląsku w latach 1945—1956. Zarys problematyki*. Red. M. Pawłowiczowa. Katowice 1997, s. 11—20; K. Heska-Kwaśniewicz: *Ślązak z wyboru. O Kazimierzu Gołbie; Książka prawdziwa — „Wieża spadochronowa”*. W: Eadem: *Szkice śląskie. Ludzie, sprawy, wydarzenia*. Mysłowice 2006; Eadem: *Dzienniki wojenne Kazimierza Gołby*. „Śląsk” 2006, nr 9.

Krystyna Heska-Kwaśniewicz